

GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

ELEMENTELE SLAVE DIN LIMBA ROMÂNĂ — MĂRTURIE A LEGĂTURII ISTORICE DINTRE POPORUL NOSTRU ȘI POPORUL RUS

DE

ACADEMICIAN EMIL PETROVICI

I. V. Stalin ne învață că fiecare națiune s'a constituit în cursul istoriei « din oameni de rase și neamuri felurite »¹. Prin urmare și națiunea română, poporul român, s'a format de-a-lungul veacurilor prin contopirea multor neamuri de limbi deosebite.

Istoria cunoaște o mulțime de popoare care au trăit odinioară pe teritoriul patriei noastre. Pentru descoperirea și identificarea feluritelor triburi și popoare care au locuit în trecut o țară, un teritoriu, lingvistica poate fi de mare ajutor istoricilor, în deosebi prin studiul numelor de locuri. Toponimia țării noastre dovedește existența în trecut, pe tot teritoriul ei, în câmpie, regiunea de dealuri și la munte, a unei numeroase populații de limbă slavă. Conviețuirea pașnică pe același teritoriu a două populații de limbi diferite, cea care vorbea românește și cea care vorbea limba slavă, a dus întâi la bilingvism, când fiecare membru al unei populații vorbea, pe lângă limba maternă proprie, și limba celeilalte populații, iar la urmă la adoptarea de către întreaga populație a unei singure limbi, cea românească. (Unele grupuri slave dintre cele existente la noi în țară fac parte din populația slavă așezată din vechime pe aceste meleaguri).

Cu ocazia contopirii Românilor și Slavilor de pe teritoriul patriei noastre, s'a produs și « încrucișarea » celor două limbi. I. V. Stalin, în geniala sa lucrare « Marxismul și problemele lingvisticii » ne învață că « este cu totul greșit să se creadă că în urma încrucișării, să zicem a două limbi, se obține

¹ I. V. Stalin, *Marxismul și problema național-colonială*. (Culegere de articole și de discursuri alese), Ed. P.M.R., 1949, p. 7.

o limbă nouă, a treia, care nu seamănă cu niciuna din limbile încrucișate și care se deosebește calitativ de fiecare dintre ele. În realitate, cu ocazia încrucișării, una dintre limbi iese de obicei învingătoare, își păstrează structura gramaticală, își păstrează fondul principal de cuvinte și continuă să se desvolte potrivit legilor interne ale dezvoltării sale, în timp ce cealaltă limbă își pierde treptat propria ei calitate și dispare treptat.

Prin urmare, încrucișarea nu dă o nouă, o a treia limbă, ci menține una dintre limbi, menține structura ei gramaticală și fondul ei principal de cuvinte și îi dă posibilitatea să se desvolte potrivit legilor ei interne de dezvoltare.

E drept că cu acest prilej are loc o oarecare îmbogățire a vocabularului limbii învingătoare pe seama limbii învinse, dar aceasta nu o slăbește, ci, dimpotrivă, o întărește¹.

Pe teritoriul țării noastre, populația la început bilingvă a adoptat structura gramaticală și cea mai mare parte a fondului principal de cuvinte ale limbii românești. După cum a arătat I. V. Stalin, «Incrucișarea limbilor este un proces de lungă durată, care continuă sute de ani»². Așa dar, după un lung șir de secole de conviețuire frățească pe același teritoriu, de războaie purtate cot la cot împotriva năvălitorilor, de lupte comune duse împotriva exploatării feudale mereu crescânde, membrii populației slave din patria noastră au adoptat în număr tot mai mare limba română, care le-a devenit limba maternă.

Deci, dintre cele două limbi, cea românească și cea slavă, populația bilingvă a ales limba românească? Cauza trebuie să fi fost numărul mai mare al acelor care aveau ca limbă maternă limba românească.

În cursul «încrucișării» celor două limbi, limba românească s'a îmbogățit cu un număr imens de elemente slave, mai ales lexicale. A. Cihac a arătat, în dicționarul său etimologic al limbii românești, că elementele slave ale vocabularului românesc sunt de două ori mai numeroase decât cele latinești. În deosebi numele de locuri și numele de familie de origine slavă sunt extrem de numeroase³. Dar influența slavă nu s'a mărginit numai la vocabular, la toponimie și onomastică. Și fonetica, derivația, sintaxa, ba chiar și morfologia — e adevărat în măsură minimă — prezintă trăsăturile influenței slave.

Studiul toponimicelor oferă istoricilor numeroase informații asupra unor epoci din care nu ne-au rămas documente. Astfel numele de locuri, mai ales de văi și de cursuri de apă de origine slavă datează dinaintea întemeierii statelor feudale române. Ele se întâlnesc în cele mai vechi documente isto-

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*. Ed. P. M. R. 1951, p. 61—62.

² *Ibidem*, p. 61.

³ A. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane, éléments slaves, magyars, turcs grecs-modernes et albanais*. Francfort s/M, 1879, p. VIII—IX.

rice. Numele de văi și de râuri de origine slavă ca de pildă **Topolnița** « valea plopilor », **Coșuștea** « valea cerboaiței », **Cerna** « râul negru », **Luncavăț** « râul cu cotituri », **Bistrița, Bistra** « râul repede », **Slănic** « râul sărat », **Glimboaca, Glimbocata** « râul (pârâul) adânc », **Dâmbovița** « valea cu stejari », **Ilfov** « râul (pârâul) arinilor », **Ialomița** « valea neroditoare », **Prahova** « valea cu pulbere, prăfoasă », **Câmpina** « mărăciniș », **Cozia** « muntele, valea, râul, etc., caprei », **Brezova** « mestecăniș », **Bălgrad** (numele popular al orașului Alba-Iulia) « cetatea albă », **Predeal** « limită, hotar, graniță », **Bran** « fortăreață », **Zlatna** « bogată în aur », **Doftana** « valea cu păcură », **Târnava** « valea cu spini (cu mărăcini) », **Crasna** « râul roșu », **Râmnic, Rîmna** « râu bogat în pește », **Racova, Racovița, Raciul** « pârâul cu raci », **Vâlcea** « valea lupului (sau a lui Lupu) », **Mecea** « valea ursului », **Putna** « valea cu cale », **Soloneț, Solonț** « pârâul sărat », **Voroneț** « pârâul corbului », **Rozavlea** (în documentele maramureșene scris Hrozawlla, anul 1390) « satul lui Grozavu, Grozăvești », **Horodiște** « ruină de cetate », **Hliboca** « pârâul adânc », **Turia** « valea bourului », **Corogea** « valea vacii », **Cobila** « valea iepei », **Clopotiva** « valea (râul) care răsună », etc., etc., au fost date de populația de limbă slavă în primele secole ale așezării ei pe aceste meleaguri. Acești Slavi nu vorbeau cu toții același grai slav. Populația de limbă românească (sau maghiară) îi deosebea, pe unii de alții. Și aceasta se oglindește în numele de locuri. Un mare număr de localități se numesc **Ruși** (**Rușii-Vidrașcului, Rușii-lui-Asan**) sau **Roșiori, Cotul Rușilor, Rus, Rusul, Valea Rusului, Pârâul Rusului, Rusciori, Rusea, Ruscova** (în limba maghiară **Oroszfalu, Oroszideca**, etc.; în limba germană **Reussenmarkt** « târgul Rușilor », numele sășesc al comunei **Miereurea**), **Șchei** (scris greșit **Steii**), **Șcheia** ¹, **Sârbi** ² (în limba maghiară **Szerbfalva**), **Tăut, Tăuți**, (în limba maghiară **Tótfalu** ³), **Horoat** (în limba maghiară **Horvát** ⁴), **Cehul-Silvaniei** (magh. **Szilágyeseh**). Cele mai frecvente toponimice dela noi derivate din nume de popoare slave sunt **Ruși** și **Sârbi** ⁵. Aceste toponimice sunt risipite pe întreg teritoriul patriei noastre. Din distribuția lor pe teren am putea trage concluzia că diferitele neamuri slave au trăit amestecate în toate ținuturile românești. Aceasta trebuie să fie adevărat într-o oarecare măsură. În aceeași regiune puteau să existe unele lângă altele localități în care s'au așezat Slavi de diferite naționalități. Chiar și astăzi, de pildă în

¹ În limba veche românească prin **Șchei** se înțelegeau Bulgarii, dar și în general toți Slavii.

² În limba română mai veche prin **Sârbi** se înțelegeau și toți Slavii, în Muntenia sunt numiți **Sârbi**, Bulgarii așezați în secolele trecute pe teritoriul țării.

³ În limba maghiară **Tót** înseamnă astăzi Slovac, dar mai demult era numele general al tuturor Slavilor,

⁴ Magh. **Horvát** « Cromst ».

⁵ Să nu uităm că prin **Sârbi** s'a înțeles mai demult Slavi în general, iar în epoca modernă în Muntenia și Oltenia, Bulgari. Despre **Sârbi** veritabili poate fi vorba doar în părțile apusene ale țării.

regiunile Timișoara și Arad, avem sate sârbești (de exemplu Sânmărtinul-Sârbesc), croate (de exemplu Recaș), ucrainiene (de exemplu Satu-Mic), cehești (de exemplu Ravensca) și slovacești (de exemplu Nădlac). Așa a fost și în trecut în regiunile unde Slavii s'au asimilat și numai toponimicele le-au păstrat amintirea.

Dar pe lângă așezarea aceasta în mozaic a Slavilor de neamuri diferite pe teritoriul țării noastre, a existat și un alt mod de așezare a lor, acela al împânzirii unor întinse regiuni cu localități locuite de Slavi de același neam. La stabilirea neamului slav care a locuit odinioară un ținut oarecare, ne ajută studiul particularităților lingvistice ale elementelor slave ale limbii noastre, mai ales ale toponimicelor slave.

Ca exemplu putem aduce existența sau neexistența fenomenului numit **polnoglasie** (tradus de unii prin neologismul **plenisonie**, adică «sunare plină») în toponimicele slave. Polnoglasia constă în aceea că, în limba Slavilor de răsărit, adică a Rușilor în înțelesul vechi al termenului¹, a grupurilor slave de miazăzi (bulgare, macedonene, sârbo-croate și slovene) **ra, la, re** (în bulgară **rea**), **le** (în bulgară **lea**) le corespund grupurile **oro, olo, ere**.

Astfel, în regiunile Hunedoara și Timișoara avem toponimicul **Brezova** (în vechea bulgară **breza** «mesteacăn»), pe când în regiunea Galați găsim un toponimic **Brezeni** care prezintă polnoglasie, **ere** slav oriental în loc de **rea** bulgăresc (în vechea rusă **bereza** «mesteacăn»). Iată alte câteva toponimice cu polnoglasie: **Horodiștea**² «ruină de cetate, grădiște» (în slava de sud **gradiște**³, delă cuvântul slav răsăritean **gorod, horod** «cetate»; **Soloneț, Solonț** «(pârâul) sărat» delă cuvântul vechiu rusesc **solon** «sărat» (în slava de sud **slan**, comp. numele vechiu al Râmnicului-Sărat: **Slam-Rîmnic**); **Corogea**, în documente **Corovia** «valea vacii», delă cuvântul slav răsăritean **korova** «vacă»⁴ (o baltă a Dunării se numește **Cravia** «balta vacii», delă cuvântul slav meridional, fără polnoglasie, **krava** «vacă»), **Voronu, Voroneț** «(pârâul) corbului», delă cuvântul slav răsăritean (rusesc) **voron** «corb» (în slava meridională **vran**),- etc., etc.

¹ Până în secolele XIV-XV Slavii de răsărit formau încă un singur popor, cel rus. Pe urmă s'au separat în trei popoare, mai târziu în trei națiuni, Rușii, Ucrainenii și Belorușii, vorbind limbi foarte asemănătoare. Poporul român abia astăzi știe să facă deosebirea între aceste trei națiuni surori. Până în zilele noastre, poporul nostru i-a cuprins pe toți Slavii răsăriteni sub denumirea de *Ruși*.

² În graiurile ucrainene și în multe graiuri rusești, consoana *g* a devenit *h* prin secolul al XII-lea.

³ Cuvântul a trecut și în limba română. De aceea, localitățile delă noi numite *Grădiște* au putut fi numite de Români și deci nu pot servi ca indicii pentru a stabili graiul Slavilor care au locuit în trecut un ținut oarecare.

⁴ Numele de văi *Corogea, Cobâla, Cozia, Valea-Vacii, Valea-Calului, Valea-Iepeii, Calea Caprei*, etc. arată locul important pe care îl ocupa creșterea vitelor în economia țării noastre în trecut. Văile acestea erau foarte bune pentru pășunat.

Un alt exemplu ni-l oferă tratamentul vocalei nazale **on** — devenită în elementele slave ale limbii române în sau **un** — care în slava orientală (rusă), prin denazalizare, a devenit **u**, iar în bulgară **ă** (prin faza intermediară **ăn**, de unde românescul **în**, **îm**). Numele de văi și de râuri **Putna** «valea cu cale» din regiunile Suceava, Bacău și Regiunea Autonomă Maghiară arată că provin dela o populație slavă răsăriteană (în rusă **путь**, **put'** «drum, cale»). Dacă Românii ar fi luat acest toponimic dela Bulgari, atunci am avea astăzi **în**, nu **u**, în prima silabă (comp. rom. **răspântie**, rus. **распуты**, **rasput'ie** «răseruce»). Toponimicul **Lucea** «luneșoară» (forma mai veche **Lucica**) din raionul Bistrița, regiunea Cluj, are de asemenea **u** în locul vocalei nazale **on** (comp. rom. **luncă**, rus. **лука**, **luka** «cotitura unui râu»).

Un al treilea exemplu este acela al pronunțării ca **h** a lui **g**, caracteristică multor graiuri slave răsăritene: **Horodiștea**, **Horodnic** (dela **gorod**), **Hliboca** comp. rus. **глубокая**, **glubocaia** «adâncă»), **Hrozavlea** (comp. rom. **grozav**), **Hovrila** (sat în regiunea Baia-Mare) (comp. rom. **Gavrila**), **Hereț**, în limba maghiară **Herec**, toponimic din Regiunea Autonomă Maghiară, forma mai veche **Horeț** (comp. rus. **ропа**, **gora** «deal, munte»), etc., etc.

Toate aceste toponimice — cu polnoglasiu, **u** în loc de **on** (**un**, **în**), **h** în loc de **g** și cu alte particularități slave orientale — acopăr o bună parte a teritoriului țării noastre, anume toată **Moldova și Bucovina, Estul Munteniei și Dobrogei și Nordul și Estul Transilvaniei**. Printre ele nu se găsesc toponimice fără polnoglasiu sau cu **un**, **în** pentru vechiul **on** și cu **g** păstrat, decât în Sud-Vestul Moldovei și Estul Munteniei și Dobrogei (de exemplu **Slănie**, comp. **Solonț**), afară de cazurile destul de frecvente când toponimicul a fost dat, fie de Români și are la bază un cuvânt românesc de origine slavă, fie de Maghiari și are la bază un cuvânt maghiar de origine slavă (ca de pildă **Straja**, sat la confluența râului **Putna** cu râul **Suceava**, dela cuvântul românesc **strajă** de origine slavă; **Grădiștea**, sat în regiunea Iași, dela cuvântul românesc **grădiște** «ruină de cetate»; **Lunca**, nume foarte frecvent de locuri, dela cuvântul românesc **luncă** etc., etc.).

În regiunile amintite mai sus, istoricii și arheologii au constatat și ei pe baza săpăturilor arheologice, existența în trecut a unei populații slave răsăritene, după cum a arătat tovarășul academician **Mihai Roller**¹. Așa dar, datele lingvistice confirmă pe cele arheologice și istorice. Colaborarea dintre istorici, arheologi și lingviști va arunca o rază de lumină și asupra altor probleme ale istoriei patriei noastre rămase nerezolvate.

În această parte a țării, amintită mai sus, Slavii, înainte de a se asimila, vorbeau un grai slav răsăritean, se numeau pe ei înșiși **Ruși** și tot așa erau numiți și de Români și Maghiari (în maghiară **orosz**). Prin acești Slavi răsăriteni (**Ruși**) dela noi, marele popor rus, răspândit pe teritorii

¹ În «Studii și Cercetări de Istorie Medică».

imense, a ținut un contact viu cu poporul român, numindu-l cu un termen străvechi, **voloh** care prezintă, ca toate cuvintele străvechi rusești, polno-glasia (Bulgarii numesc pe Români **vlah**), dovadă că acest contact datează din epoca în care Slavii de răsărit și cei de miazăzi încă nu se diferențiaseră lingvistic.

Dela acești Ruși au rămas în limba română o mulțime de cuvinte străvechi referitoare la agricultură, la creșterea vitelor, la pomărit, la casă, la îmbrăcăminte, la unelte, la plante și animale, la natură și la multe alte laturi ale vieții sociale feudale.

Studiul elementelor slave ale limbii române — neglijat intenționat la noi, de regimul reacționar burghezo-moșieresc, dușmănos poporului rus pentru ideile progresiste, revoluționare propagate de cei mai buni fii ai săi — va trebui să scoată în relief legăturile multisekulare istorice dintre poporul nostru și marele popor frate rus, legături minimalizate de aceia care au tot interesul de a slăbi prietenia nesdruncinată dintre popoarele lagărului păcii și al socialismului.